

Monika
Homulková

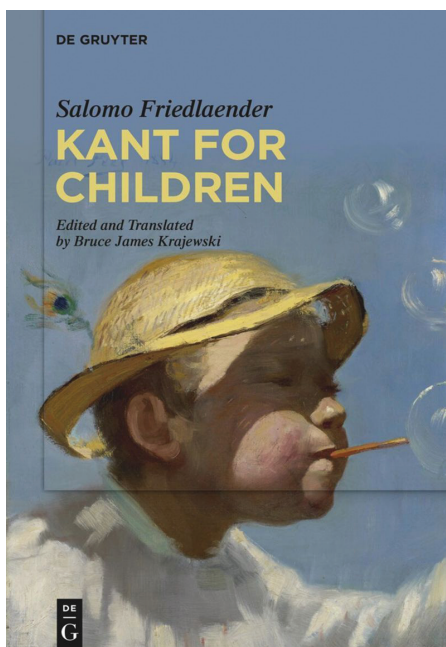
University of Presov

Kantova filozofia (nielen) deťom

Friedlaender, Salomo: *Kant for Children*. Berlin/Boston: De Gruyter, 2024, 159 s. Edited and Translated by Bruce James Krajewski. ISBN 978-3-11-099183-3; e-ISBN 978-3-11-097986-2; DOI 10.1515/9783110979862.

Do filozofického knižného sveta vstúpila kniha Saloma Friedlaendera, ktorá svojím názvom môže ľuďom ználym Kantových prác, najmä jeho *kritík*, pripadať trochu zvláštne. Friedlaenderova práca *Kant pre deti* v pôvodnom vydaní vyšla v roku 1924, k nám sa v anglickom preklade Brucea Jamesa Krajewského dostáva (až) teraz.

Ako napovedá už samotný názov, kniha má ambíciu slúžiť ako príručka, ktorá by deťom či skôr mladým ľuďom sprístupnila Kantovu filozofiu. Sám autor svoju prácu nazýva *katechizmom* (akýsi katechizmus Kantovej filozofie). Ako píše prekladateľ vo svojom úvode na strane 3, „Friedlaender uznával deti ako rovnocenné s dospelými v ich rozumových schopnostiach“. Bol presvedčený, že sa morálnemu konaniu môžu učiť od mladého veku, ak im bude poznanie sprístupnené. A tak to vzal do vlastných rúk.

Autor nepriamo znovuoživuje Kantovo tvrdenie z *Idey ku všeobecným dejinám v svetoobčianskom zmysle*, konkrétne tézu, že „sme až zaťažene civilizovaní vo všelijakej spoločenskej spôsobilosti a slušnosti. Ale aby sme sa mohli pokladať za *moralizovaných*, do toho chýba ešte veľmi veľa“,¹ a preto je cieľom jeho knihy predstaviť Kantovu morálnu filozofiu tak, aby ju pochopili aj deti, aby bolo možné ich od útleho veku vzdelávať a aby sme tak mohli postupne dospievať k stavu, kde v právnom štáte budú vládnuť zákony rozumu a morálky. Je však potrebné podotknúť, že napriek tomu, že kniha nesie názov *Kant pre deti*, je určená skôr mladým ľuďom a učiteľom, ktorí dokážu deťom sprostredkovať nielen obsah knihy, ale aj praktické príklady pre lepšie pochopenie.

Kniha je štruktúrovaná do troch kapitol nesúcich rovnaké názvy ako otázky, ktoré si kládol Kant: Čo máme robiť? V čo sme si veriť? a Čo môžeme vedieť? Môžeme si všimnúť, že vo Friedlaenderovom texte sú tieto otázky v inom poradí ako u Kanta; je to pravdepodobne preto, aby akcentoval dôležitosť praktickej zložky Kantovej filozofie, ktorej výsledkom by malo byť morálne konanie. Každá z týchto kapitol je písaná formou otázky a bezprostredne po nej nasledujúcej odpovede. Po týchto troch častiach nasleduje šesť štúdií, ktoré sa venujú témam prítomným v Kantovej a Friedlaenderovej tvorbe.

V prvej kapitole nachádzame motívy a témy, ako to už otázka v názve napovedá, týkajúce sa nášho konania, spadá teda do oblasti etiky. Obsahuje otázky ako napríklad *Ako máme konať?*, vysvetľuje, či je rozdiel medzi morálkou a užitočnosťou, objasňuje, či sa morálka vzťahuje aj na zvieratá, rastliny, či je všeobecnou záležitosťou, a nechýbajú ani otázky, ktoré sú charakteristické pre detské vypytovanie: začínajú totiž slovom *prečo?* (typické aj pre filozofov), napríklad *Prečo nemáme kraďnúť?*, a pod. Autor sa postupne dostáva k motívom právneho štátu, večného mieru a medzinárodného práva. Súčasťou tejto prvej časti je aj dodatok týkajúci sa vzťahu morálky a sexuality. Druhá kapitola, ktorej by sme mohli prisúdiť prívlastok metafyzická, rozoberá otázky týkajúce sa vzťahu rozumu a viery, napríklad *či sme morálne povinní veriť*, *Ako sa zvyčajná viera v Boha líši od viery v rozum?* či *Prečo existujú hranice nášho poznania?* Kapitola je uzatvorená pýtaním sa na to, čo je svedomie. Poslednú z troch kapitol – *Čo môžeme vedieť?* – otvára otázka *Čo sa usilujeme vedieť?*, za ktorou nasleduje jednoduchá odpoveď: *pravdu*. Celkovo je táto kapitola najrozsiahlejšia a najzložitejšia na čítanie i porozumenie. Autor sa tu venuje otázkam Kantovej epistemológie. *Ako získavame poznanie?* Nachádzame tu aj otáz-

¹ Kant, I., 1996. *K večnému mieru*. Bratislava: Archa, s. 67.

ky týkajúce sa princípu kauzality, apriórnych foriem – času a priestoru, dištinkcie medzi zmyslovým vnímaním a rozumom. V závere sa objavuje téma slobody človeka a realizácie jeho účelu v prírode a vracia nás tak k prvej kapitole zaoberajúcej sa tým, čo máme robiť. Autor si v celom texte dáva záležať na jasnom formulovaní otázok a do odpovedí vkladá príklady, aby boli zrozumiteľnejšie. Počas celého čítania možno badať, že mu nejde len o prerozprávanie teórie, znovuiinterpretovanie, ale kladie dôraz na praktickú využiteľnosť poznania v oblasti morálky.

Prvá zo štúdií nasledujúcich po Friedlaenderovom *Kantovi pre deti*, ktorej autorom je Paul Mendes-Flohr, nesie názov *Shlomo Friedlaender: Portrait of a Jewish Kantian*, ktorá približuje život Friedlandera ako židovského filozofa, ktorý prezentuje Kantovu politickú filozofiu ako etický základ štátu. Friedlaender podporoval inkluzívnu, kozmopolitnú koncepciu štátu založeného na racionálnom zákone, ako si predstavoval Kant. Vyzýval čitateľov, aby konali z úcty k zákonu vlastného rozumu, ktorý je zákonom rozumu pre všetky ľudské bytosti. Vo svojej dobe kritizoval uprednostňovanie rasy, pretože to považoval za zločin proti ľudstvu. Po nástupe Hitlera k moci bol Friedlaenderov *Kant pre deti* zničený spolu s ďalšími dielami židovských autorov. Text hovorí nielen o Friedlaenderovi, ale ponúka aj obraz doby a podmienok, za akých *Kant pre deti* vznikol, takže získavame aj obraz historického pozadia.

Druhá štúdia, *Kant, Philosophy, and the Public*, ktorej autorkou je Sarah Holtman, sa zameriava na Kantovu praktickú filozofiu, pričom uvažuje o tom, aký súvis má filozofia s verejnosťou. Pýta sa, ako Kantove diela oslovili čitateľov v jeho vlastnej dobe, širokú verejnosť v jeho dobe aj v našej súčasnosti, čo nám môže povedať Kantova praktická filozofia? Medzi motívy objavujúce sa v štúdii patrí napríklad aj Kantovo rozlišovanie medzi súkromným a verejným používaním rozumu či poukázanie na to, že Kantovým cieľom je rozvíjať morálnu teóriu, ktorá by mohla fungovať ako návod nielen pre profesionálnych filozofov a vzdelaných akademikov, ale aj pre bežného človeka. Štúdia zároveň poukazuje na to, že práve texty ako Friedlaenderov *Kant pre deti* môžu vďaka zrozumiteľnému filozofickému jazyku ponúknuť cestu k úvahám o každodenných morálnych otázkach a prispievať ku kritickému mysleniu. Filozofia prispôbená širšiemu publiku môže (v pozitívnom zmysle) zapríčiniť, že samotná disciplína či rôzne koncepcie filozofov budú zrozumiteľnejšie a atraktívnejšie.

Kate Moran dáva svojmu textu názov v podobe otázky: *Do Children Have Common Sense?* Rozlišuje tu medzi *common sense* and *common moral sense*, pričom podľa Kanta sa *common moral sense* vzťahuje aj na deti.

Skúma Kantove pedagogické spisy a načrtáva opis toho, čo Kant považuje za *common sense* medzi deťmi. Časť štúdie sa zaoberá tým, ktoré časti morálky je podľa Kanta potrebné učiť a aký charakter by mala táto morálna výchova mať. Autorka poukazuje aj na skúmania psychológov J. Piageta a L. Kohlberga, ktorí skúmali vývoj detí, a vytvára tak priestor na uvažovanie o *common moral sense* u detí aj z perspektívy inej disciplíny, ako je filozofia – psychológia.

Štvrtá štúdia, ktorej autorom je Robert B. Loudon s názvom “*If You Want to Write for Children*”: *Conflicting Advice from Kant and Friedlaender* je štruktúrovaná do dvoch častí. Prvá časť predstavuje prehľad a krátky komentár ku Kantovým spisom o výchove a poukazuje na to, že výchova a vzdelávanie tvorí podstatný motív Kantovej filozofie napriek tomu, že najväčšia pozornosť sa často venuje jeho *kritikám* a uvádza aj osobnosti, ktoré mali na Kantove uvažovanie o výchove a vzdelávaní veľký vplyv (Bassedow, Rousseau). Druhá časť je tvorená šiestimi poznámkami, v ktorých hovorí o rozdieloch medzi Kantovým a Friedlaenderovým pohľadom na vzdelávanie detí v ich tvorbe, napríklad aj prostredníctvom poukázania na iné usporiadanie Kantových otázok, Friedlaenderovu prezentáciu Kantovej etiky, a pod. V konečnom dôsledku však pri čítaní nachádzame nielen rozdiely, ktoré autor uvádza, ale uvedomujeme si najmä najdôležitejší spoločný bod pohľadu na vzdelávanie detí u oboch filozofov, ktorým je dôraz na rozvoj kritického myslenia v duchu osvietenského hesla *Sapere aude!*

Ústredným motívom v predposlednej štúdii Kristy K. Thomason – *Above All Things Human: Bestimmung in Salomo Friedlaender's Kant for Children* je, ako napovedá názov, motív *Bestimmung* (osud, určenie, cieľ). Autorka dáva do pozornosti uchopenie tohto pojmu u niektorých autorov, ktorí v Kantových spisoch nachádzajú problematické prvky toho, na koho sa *bestimmung* vzťahuje: v ich interpretácii sa týka iba určitej rasy (bielej). Do opozície stavia Friedlandera, podľa ktorého sa *Bestimmung* vzťahuje na celé ľudstvo – keďže je poslaním celého ľudstva, rasové rozdiely tu nehrajú žiadnu rolu. Poukazuje na Friedlaenderovo uchopenie významu tohto pojmu v *Kantovi pre deti*, ktoré predstavuje protiklad k týmto problémom súvisiacim s Kantovými rasistickými názormi. Fundamentálne pre Friedlaenderovo chápanie Kantovej koncepcie je téza, že rozum je to, čo spája ľudí a vďaka čomu sú si rovní. Ľudia by sa tak mali sami chápať ako morálne slobodné bytosti schopné uvažovania a nie ako príslušníci určitého etnika, národa, sociálnej skupiny. *Bestimmung* je pre Friedlaendera vedený rozumom a morálnym zákonom. Čítanie Kanta a problematických častí, v ktorých hovorí o barbaroch alebo divochoch by sa Friedlaendero-

vou optikou nevzťahovali na rasy, ale na ľudí, ktorí sa namiesto rozumu nechávajú viesť prírodnými pudmi a inštinktni.

Knihu uzatvára štúdia Jensa Timmermanna – *Equality and Reciprocity, or: The Primacy of the Practical*. Autor považuje Friedlaendera a jeho knihu *Kant pre deti* ako jedného z tých, ktorí uvádzajú Kantovu etiku do praxe. Zdôrazňuje, že nestačí vedieť, čo máme robiť, podstatná je prax. V texte sa venuje aj problému pomoci a konania zo súcitu – na základe interpretácie Kantových spisov argumentuje, že takéto konanie vylučuje rovnosť medzi aktérmi, ktorá by mala byť zachovaná: keď konáme súcitne, chceme pomôcť, a teda nekonáme preto, že by sme mali pomáhať podľa princípu, zákona rozumu. Práve motív rovnosti je to, čo Friedlaender vo svojej knihe na viacerých miestach akcentuje.

Na záver možno konštatovať, že *Kant pre deti* napĺňa svoj cieľ – popularizovať, podnecovať záujem o Kanta nielen medzi mladými ľuďmi, v školách, ale aj medzi širšou verejnosťou. Štruktúra textu je prehľadná, s jasnými prechodmi medzi jednotlivými kapitolami, čo prispieva k jeho čitateľnosti. Kniha je napísaná zaujímavým štýlom, a preto nebudí hneď na začiatku dojem nudného čítania filozofických koncepcií písaných často komplikovaným, čisto akademickým spôsobom. Naopak, otázky, na ktoré vzápätí ponúka odpovede sú skutočne postavené tak, ako by sa autor pýtal z pozície školáka, pričom na mnohých miestach nachádzame aj príklady pre ľahšie pochopenie. Štúdie zahrnuté v knihe ponúkajú pohľad na podobnosti i rozdiely v tvorbe Friedlaendera a Kanta a sú zaujímavým a hodnotným prínosom k literatúre venujúcej sa filozofickej tvorbe I. Kanta.

Bibliografia

Friedlaender, S., 2024. *Kant for Children*. Berlin/Boston: De Gruyter.
Kant, I., 1996. *K večnému mieru*. Bratislava: Archa.

Bc. Monika Homulková

University of Presov
Faculty of Arts
Institute of Philosophy
Prešov, Slovakia
monika.homulkova@smail.unipo.sk